

ČETIRI DESETLJEĆA HISTORIOGRAFIJE O HRVATSKOM SREDNJOVJEKOVLJU (1945—1985)*

Tomislav Raukar

a) Uvod

Da bi se mogao ispravno razumjeti predmet i zadatak ovoga priopćenja, nužno je odrediti njegov historiografski kontekst. Nastojanje za sabiranjem i ocjenom istraživačkih rezultata obilježava hrvatsku historiografiju već jedno stoljeće. Još godine 1885. Franjo Rački je objelodanio *Nacrt hrvatske historiografije od 1835. do 1885. godine*, a takvih je pokušaja bilo i kasnije, pretežno iz pera Ferde Šišića.¹ Pa ipak, nitko od hrvatskih povjesničara nije ocjenjivao historiografiju tako ustrajno i temeljito, s toliko pronicave poticajnosti, kao Jaroslav Šidak.

Svaki se naraštaj, dakako, nužno mora, uvijek iznova, obazirati na proteklo, svaki naraštaj mora ranijim ocjenama dodavati nova osvjetljenja i drugačija vrednovanja, zbog čega to činimo i ovom prilikom. U takvu nastojanju ovaj prilog ima čvrstu osnovicu u historiografskim tekstovima Jaroslava Šidaka. Pored mnogih tematskih pregleda o pojedinim povijesnim razdobljima, osobama ili problemima, to su prije svega dva njegova cjelovita osvrta na razvoj hrvatske historiografije, prvi iz godine 1960. u *Enciklopediji Jugoslavije*, drugi dvadeset godina kasnije u *Enciklopediji hrvatske povijesti i kulture* (1980), u koji je autor ugradio najvažnije dijelove svojega

* Prilog sadrži neznatno promijenjeni, bilješkama dopunjeni, tekst priopćenja, što je izneseno u Puli 24. ožujka 1988, na Prvom republičkom znanstvenom savjetovanju povjesničara Hrvatske »Dani Jaroslava Šidaka«. Bilješke nemaju bibliografsko obilježje, pa im je isključivim zadatkom obrazlaganje glavnih smjernica u razvoju poratne hrvatske historiografije, o kojima je riječ u tekstu. Potpunije bibliografske podatke o hrvatskoj medijevalnoj historiografiji 1945—1985, vidi u: *Historija naroda Jugoslavije I*, Zagreb 1953, 800—812 (J. Šidak); »Dix années d'historiographie Yougoslave«, Beograd 1955; J. Šidak, *Hrvatska historiografija 1955—65*, HZ XVIII, 1965, 1—18; T. Raukar, *Historiografija od 1965. do 1975. za hrvatsku povijest do g. 1918, Srednji vijek (do 1527)*, HZ XXXI—XXXII, 1978—79, 3—20; N. Budak, *Hrvatska historiografija o srednjem vijeku (do 1527)*, HZ XL, 1987, 1—21 (za razdoblje 1975—1985).

¹ F. Rački, *Nacrt hrvatske historiografije od 1835. do 1885. godine*, Rad 80, 1885; F. Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, 7—38 (*Izvori hrvatske historije; Literatura*); isti, *Hrvatska historiografija od XVI do XX stoljeća*, JIČ I, 1935, 22—51; II, 1936, 16—48.

referata što ga je pod naslovom: *Hrvatska historiografija — njezin razvoj i današnje stanje (1971)* bio održao u lipnju te godine na savjetovanju Instituta za hrvatsku povijest u Zagrebu, a koji mnogi od nas još do danas živo pamte.² Upravo je ta okosnica referata iz 1971, ustvari veći dio njezova teksta, oslobođena nekih, tada aktualnih, napomena s polemičkim obilježjima, prenesena u tekst iz 1980, držim, najbolji pregled o razvoju hrvatske historiografije što ga ona uopće ima.

Nadovezujući se, dakle, na te, po svemu uzorne, historiografske nacрте Jaroslava Šidaka, ovo je priopćenje samo po sebi *hommage* njegovoj uspomeni i njegovu djelovanju. Premda će se ono u ponečemu i razlikovati od historiografskih pregleda profesora Šidaka, ne samo po tome što će mu predmetom biti medijevalni dio, a ne cjelina hrvatske historiografije, ono ipak neće zanemariti svoj ishodišni model, pa će ga u sadržaju teksta do neke mjere i slijediti, napose rasporedom građe i ocrtavanjem nekih temeljnih problema historiografije.

b) Organizacijska podloga historiografije

U sažetu popisu istraživačkih središta hrvatske medijevalne historiografije na prvom mjestu valja spomenuti Odsjek za povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i Zadru, te drugo, Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti, s njezinim izdanjima i serijama te mrežom historijskih instituta, odnosno zavoda, prije svega u Zagrebu, Zadru, Rijeci i Dubrovniku. Tim dvama glavnim žarištima istraživačkog rada valja dodati još nekoliko ustanova: Institut (Zavod) za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu (od 1971), Institut za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, koji od 1977. izdaje časopis za crkvenu povijest *Croatica christiana periodica*, i Staroslavenski institut (zavod) »Svetozar Ritig« u Zagrebu, premda je riječ o specijaliziranom, jezikoslovnom zavodu, i to zbog toga što njegov ugledni časopis *Slovo* objavljuje i povijesne priloge, a i zato što su problemi glagoljaštva i glagoljske književnosti sami po sebi fundamentalna pojava hrvatske srednjovjekovne povijesti.

Treći sloj historiografskih središta čini čvrsta i razvijena mreža arhivskih ustanova u svim gradskim središtima SR Hrvatske, prije svega u Zagrebu, Dubrovniku, Zadru, Rijeci, Pazinu i Splitu. Među njima se izdavačkom djelatnošću, toliko važnom u poticanju istraživačkog rada, ističu Arhiv Hrvatske u Zagrebu te historijski arhivi u Rijeci, odnosno Pazinu i Splitu, a donekle i Historijski arhiv u Zadru.

Toj mreži ustanova, u kojima se u četiri protekla desetljeća uglavnom vršio istraživački rad u hrvatskoj medijevalnoj historiografiji, valja dodati i Povijesno društvo, odnosno Savez povijesnih društava Hrvatske, prvenstveno zbog nemjerljivo velike uloge što ju je za razvoj hrvatske historio-

² J. Šidak, *Historiografija, Hrvatska*, EJ 4, Zagreb 1960, 9–13; isti, *Hrvatska historiografija — njezin razvoj i današnje stanje (1971)*, HZ XXIII–XXIV, 1970–71; 1–20; isti, *Historiografija, EHP*, Zagreb 1980, 201–212.

grafije u čitavom poratnom razdoblju imao časopis Saveza *Historijski zbornik* i njegov urednik u prvih trideset sedam godišta, od 1948. do 1984, Jaroslav Šidak.³

Time nipošto nije iscrpljen popis ustanova na koje se u protekla četiri desetljeća oslanjala hrvatska medijevalna historiografija. U njezinu razvoju bile su važne i ustanove kojih su predmet istraživanja srodne društvene znanosti, nerazdvojivo vezane za šire tumačenje povijesnoga razvoja, prije svega bogata mreža muzeja, također u gradskim središtima čitave SR Hrvatske. S obzirom na povijesno izdavaštvo, među njima valja spomenuti Arheološki muzej i Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu koji izdaju dva ugledna časopisa: *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* te *Starohrvatska prosvjeta*, oba veoma usmjerena i prema različitim problemima hrvatske srednjovjekovne povijesti. Nadalje, to su gradski muzeji u Splitu, Zagrebu, Senju, Šibeniku, Trogiru i u nekim drugim središtima te vrlo djelotvorni Centar za zaštitu kulturne baštine u Hvaru.

I napokon, to je gusta mreža regionalnih središta, s vrlo razvijenom izdavačkom djelatnošću koja se u protekla dva desetljeća naglo razvila i postala osnovicom veoma važne historiografije, ponešto neprimjereno nazvane »lokalnom«. Iz te dragocjene osnovice rastu ugledni časopisi i zbornici kao što su: *Brački zbornik*, *Hvarski zbornik*, *Krčki zbornik*, *Senjski zbornik* i drugi, zatim *Kulturna baština* (Split) i *Dubrovački horizonti* (Zagreb). Nadalje, dugogodišnji i ugledni časopisi koji pored književnih objavljuju i povijesne priloge: splitske *Mogućnosti*, *Dubrovnik*, *Zadarska revija*, riječki *Dometi*, puljska *Istra*, zagrebački *Kaj* itd.

I na samom kraju, ovdje valja barem spomenuti dvije zasebne ustanove: Splitski književni krug, s njegovim dragocjenim, upravo iznenađujuće opsežnim izdavačkim programom, u kojemu se objelodanjuju fundamentalna djela hrvatske kulturne baštine, te Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža« u Zagrebu, kojega su izdanja *Enciklopedija Jugoslavije* i *Hrvatski biografski leksikon* pored svega drugoga i značajni promicatelji medijevalnog rada.

Razumije se, u stegnutom okviru ovoga priopćenja organizacijska je podloga hrvatske medijevistike ocrtana samo u najosnovnijim i sasvim šturim natuknicama. Pa ipak, i takav, nipošto potpun, popis upućuje na važan zaključak. Ako bismo, naime, prihvatili razdiobu moderne hrvatske historiografije u tri glavna razdoblja: 1850—1918, 1918—1945, 1945—1985, koju s pravom zastupa historiografski pregled Jaroslava Šidaka iz godine 1980, mogli bismo pouzdano zaključiti da organizacijska podloga hrvatske medijevalne historiografije nikada nije bila tako razvijena i plodna kao u trećem razdoblju, u četiri njezina poratna desetljeća, od 1945. do danas. Mogu se, dakako, različito ocjenjivati znanstveni rezultati hrvatske historiografije, razlagati o njima s ovog ili onog stajališta, ali je uza sve to neprijeporno da stanoviti nedostaci koje u njezinu razvoju uočavamo nipošto nisu plod ne-

³ O programatskim ciljevima »Historijskog zbornika« v. referat J. Šidaka, HZ 1970—71, 9—10; isti, Nakon 37 godišta Historijskog zbornika, HZ XXXVII, 1984, 320—322.

kih ograničenja u njezinoj organizacijskoj podlozi. Kakva god bila naša ocjena o hrvatskoj medijevalnoj historiografiji, valja istaknuti da ona nikada ranije nije raspolagala tolikim brojem ustanova, izdanja i povjesničara različitih usmjerenja. Povijesno časopistvo, primjerice, bilježi u hrvatskoj historiografiji dugu i plodnu tradiciju, od Kukuljevićeva *Arkiva za povjestnicu jugoslavensku* (1851), splitskoga *Bullettina di archeologia e storia dalmata* (1878), *Starohrvatske prosvjete* (1895) i *Vjesnika Zemaljskog arkiva u Zagrebu* (1899), dakle od same sredine XIX. st. dalje, ali ono nikada nije bilo tako plodno, i brojem izdanja i vrsnoćom znanstvenih priloga, kao u protekla četiri desetljeća. S pravom se, dakle, smije zaključiti da su četiri poratna desetljeća, 1945—1985, epoha naglog rasta hrvatske medijevistike, u kojoj je ona osvojila nova istraživačka područja, ili drugačije, to je razdoblje njezina oblikovanja kao suvremene društvene znanosti.

c) *Naraštaji i istraživačka usmjerenja*

Ocjenjujući 1971. generacijsku razdiobu hrvatske historiografije, Jaroslav Šidak je smatrao da su se do 1970. u njoj pojavila i djelovala tri naraštaja. Danas, sedamnaest godina kasnije, ta se podjela može nešto točnije odrediti jer su se i generacijski odnosi jasnije oblikovali, a u ponečemu i promijenili. Razumije se, svaka je generacijska razdioba samo približna ilustracija, jer naraštaj nikada nije ni dobno ni istraživački homogen pojam, pa uvijek postoje skupine i pojedinci koji se svojim djelovanjem nalaze između tako određenih naraštaja. Unatoč tome, takav je postupak, što ga je u svojem referatu prvi primijenio Jaroslav Šidak, dobrodošao i koristan u pokušaju sistematizacije historiografskih gibanja, pogotovo ako se generacijski slijed, dakle razvrstavanje povjesničara prema vremenu njihova pojavljivanja u historiografiji, barem donekle poklapa i s mijenama u metodološkim shvaćanjima o povijesnom istraživanju.

Uz potreban oprez, dakle, što ga nalaže svako generacijsko dijeljenje historiografije, moglo bi se zaključiti da su u poratnoj hrvatskoj medijevistici, od 1945. do danas, djelovala četiri naraštaja povjesničara. Najstariji od njih pojavljuje se i znanstveno oblikuje još između dvaju ratova, ali nastavlja djelovanje i nakon 1945, pri čemu su mladi predstavnici te međuratne generacije u hrvatskoj historiografiji bili djelotvorno nazočni kroz glavninu ili čitavo poratno razdoblje, dapače, neki od njih to su i danas. Na tu najstariju skupinu povjesničara izravno se nadovezuje prvi poratni, po redu drugi, naraštaj koji se oblikuje nakon oslobođenja, približno između 1945. i 1960, i to je naraštaj koji je, zajedno s onim najstarijim, hrvatskoj poratnoj medijevistici utisnuo najdublji pečat jer ju je upravo on poveo prema novim istraživačkim područjima. Srednja generacija hrvatske historiografije, po redu treća, pojavljuje se oko 1965. i oblikuje u idućem desetljeću, približno do sredine 70-ih godina, a već oko 1980. počinje se pojavljivati i najmlađa, po redu četvrta, generacija povjesničara, oblikovanje koje se još uvijek pred našim očima vrši.

U razvoju hrvatske medijske historiografije između 1945. i 1965. prva su dva naraštaja, međuratni i prvi poratni, važna po tome što su se svojim djelovanjem nalazila na razmeđu metodoloških epoha. Ta se dva naraštaja dijelom oslanjaju na baštinu starije historiografije, ali se u isti mah uključuju i u nova metodološka usmjerenja. Upravo oni počinju primjenjivati u praksi metodološke postupke marksističke historiografije, ponekad, doduše, i ponešto ishitreno, što njihovim autorima ne bismo smjeli odviše prigovarati, a tu pojavu mnogo više ocijeniti posve prirodnom u konkretnim uvjetima poratne epohe i u trenutku susreta s toliko poticajnom metodologijom povijesnoga istraživanja kao što je marksistička.⁴ Ipak, taj prvi metodološki pomak čvrsto usmjerava poratnu medijsku povijest prema proučavanju gospodarskoga i društvenoga razvoja i to je ono bitno na što ovdje valja upozoriti.⁵ Djelovanjem tih dvaju naraštaja utemeljuje se zasebna disciplina ekonomske povijesti, bilo pojedinačnim istraživačkim priložima bilo prvim, nažalost dosada i jednim, pokušajem sinteze o gospodarskom razvoju na području Jugoslavije koji je potekao iz hrvatske historiografije (Mijo Mirković 1958), a u koji je bilo uključeno i srednjovjekovno razdoblje.⁶ U tom periodu pokreće se novo, značajno izdanje Jugoslavenske akademije, serija pod naslovom: *Grada za gospodarsku povijest Hrvatske*.⁷ Počinju se sustavno istraživati agrarni odnosi, kako na obalnom pojasu, od Istre do Dubrovnika, tako i na širokom kontinentalnom prostoru Hrvatske i Slavonije,⁸ zatim razvoj obrta,⁹ brodogradnje i pomorstva,¹⁰ proizvodni odnosi u solanama,¹¹ porezni sustav itd.¹²

⁴ Primjer takva postupka: M. Barada, Starohrvatska seoska zajednica, Zagreb 1957, na što je u historiografiji upozoreno već potkraj 50-ih godina (O. Mandić, Prilozi pitanju seoske općine, bratstva i vrvi, HZ X, 1957, 180—188; N. Klaić, Noviji radovi na društvenoj problematici srednjovjekovne Hrvatske, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine X, 1959, 333—354), ali je ta knjiga, unatoč nedorečenosti i koncepcijskoj nejasnoći, i danas važna svakom istraživaču društvenoga razvoja u hrvatskom srednjovjekovlju.

⁵ Usp. tekstove o hrvatskoj srednjovjekovnoj povijesti u HNJ I, Zagreb 1953.

⁶ M. Mirković, Ekonomska historija Jugoslavije, Zagreb 1958; o Mirkovićevu radu na problemima gospodarske povijesti: V. Stipetić, Predgovor uz peto izdanje te knjige, Pula-Rijeka 1985, 7—24. O istraživanju ekonomske povijesti u poratnoj hrvatskoj/jugoslavenskoj historiografiji: Bibliographia historico-oconomica Jugoslaviae, Zagreb 1978, u redakciji I. Ercega.

⁷ U toj seriji Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu objelodanjene su mnoge važne monografije o različitim pitanjima gospodarske povijesti, a do kraja 1987. u njoj je ukupno objavljen 21 svezak.

⁸ J. Bösendorfer, Agrarni odnosi u Slavoniji, Prilog istraživanju gospodarske povijesti, Zagreb 1950; M. Mirković, O ekonomskim odnosima u Trogiru u XIII. stoljeću, HZ IV, 1951, 21—54; N. Klaić, Organizacija vlastelinstva i položaj kmetova u XII. i XIII. stoljeću, HNJ I, Zagreb 1953, 700—705; M. Brandt, Wyclifova hereza i socijalni pokreti u Splitu krajem XIV st., Zagreb 1955; D. Roller, Agrarno-proizvodni odnosi na području Dubrovačke republike od XIII. do XV. stoljeća, GGPH 5, 1955; B. Dulibić, Borba murterskih seljaka za »staro pravo«, Šibenska revija 1955/4—5, 53—70; N. Duboković, Stvaranje i razvoj jednog zemljišnog posjeda na Hvaru, AHID IV—V, 1956, 659—672; Barada,

U prva dva desetljeća velika je pozornost bila usmjerena i prema različitim problemima društvenoga razvoja. U središtu živoga zanimanja bio je problem »plemstva dvanaestero plemena kraljevine Hrvatske« i Qualitera, o čemu je diskusija započela još u ratnom razdoblju, da bi nakon 1945. dobila i svoje marksističko osvjetljenje.¹³ Na suvremen je način istražen postanak feudalnih odnosa,¹⁴ razvoj slavonskih varoši,¹⁵ a plodan znanstveni raz-

Starohrvatska seoska zajednica; O. Mandić, Devinski urbar i zakoni kastavske gospoštije, JZ III, 1958, 245—257; N. Klaić, O razvitku feudalne rente u Hrvatskoj i Slavoniji, RFFOP 3, 1960, 39—61; D. Klen, Fragmenti rašporskog urbara iz prve polovine XV. stoljeća, JZ IV, 1960, 155—182; M. Zjačić, Kmetski (kolonatski) odnosi u Buzetu i njegovom području (1431—1504), isto, V, 1962, 82—100; N. Čolak, Poljoprivreda zadarske komune u ranom srednjem vijeku, RIZd, IX, 1962, 163—190.

⁹ C. Fisković, Naši graditelji i kipari u XV. i XVI. stoljeću u Dubrovniku, Zagreb 1947; isti, Umjetnički obrt XV—XVI. stoljeća u Splitu, Zbornik Marka Marulića 1450—1950, Zagreb 1950, 125—164; D. Roller, Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću, GGPH 2, 1951; Mirković, O ekonomskim odnosima u Trogiru; C. Fisković, Zadarski sredovječni majstori, Split 1959.

¹⁰ J. Lučić, Prilog brodogradnji u Dubrovniku u drugoj polovini XIV. stoljeća, HZ IV, 1951, 133—140; V. Foretić, Nekoliko pogleda na pomorsku trgovinu Dubrovnika u srednjem vijeku, Dubrovačko pomorstvo, Dubrovnik 1952, 117—164; V. Rimondo, Pomorski Split druge polovine XIV. st., Notarske imbrevijature, Split 1954; D. Klen, Galije i galijoti iz Istre i otoka nekadašnje sjeverne Dalmacije za mletačku armadu (XI—XVIII. st.), Rad 318, 1959, 199—286; N. Čolak, Pomorstvo zadarske komune od dolaska Hrvata na Jadran do pada Mletačke republike, PZ II, Zagreb 1962, 1555—1595.

¹¹ N. Čolak, Proizvodnja i pomorska trgovina paškom soli do pada Paga pod mletačku vlast g. 1409, PZ 1, Zadar 1963, 477—515.

¹² N. Klaić, Državni prihodi i financije u Hrvatskoj u XII. i XIII. stoljeću, HNJ I, 705—709; Z. Herkov, Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske I—II, Zagreb 1956; I. Kampuš, Prilog pitanju o poreznom sistemu u Gradecu od XIV do XVI stoljeća, RFFOP 5, 1963, 5—26.

¹³ Lj. Hauptmann, Podrijetlo hrvatskog plemstva, Rad 273, 1942, 79—112; M. Barada, Postanak hrvatskog plemstva, ČHP I/3, 1943, 193—218; O. Mandić, Bratstvo u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj, HZ V, 1952/3—4, 225—298; N. Klaić, Plemstvo dvanaestero plemena kraljevine Hrvatske, HZ IX, 1956, 83—100; ista, Postanak plemstva »dvanaestero plemena kraljevine Hrvatske«, HZ XI—XII, 1958—59, 121—163; O. Mandić, »Pacta conventa« i »dvanaest« hrvatskih bratstava, isto, 165—206; N. Klaić, Tzv. »pacta conventa« ili tobožnji ugovor između plemstva dvanaestero plemena i kralja Kolomana 1102. godine, Historijski pregled 1960/2.

¹⁴ N. Klaić, O nekim pitanjima feudalne formacije u srednjovjekovnoj Slavoniji, HZ IV, 1951, 107—132; M. Barada, Hrvatski vlasteoski feudalizam, Zagreb 1952; isti, Lapčani, Rad 300, 1954, 473—535; Klaić, Noviji radovi na društvenoj problematici; ista, Uz problem geneze feudalizma u Hrvatskoj, JIČ 1966/3—4, 55—78.

¹⁵ N. Klaić, Prilog pitanju postanka slavonskih varoši, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu III, 1955, 41—59; I. Kampuš, Prilog pitanju postanka varoši Gradeca kraj Zagreba, HZ XVIII, 1965, 129—139.

govor o nekim pitanjima, kao što je društveno ustrojstvo kvarnerskih općina i razvoj vinodolskog društva, protegnut je sve do početka 80-ih godina.¹⁶

Znanstveno zanimanje u prva dva desetljeća nipošto se nije ograničavalo na probleme gospodarske povijesti i na razvoj društvenih odnosa u užem smislu, premda su upravo ta istraživačka područja najjače obilježila tu epohu hrvatske medijevalne historiografije. Popis pitanja kojima se ona u tom razdoblju bavila, a koja su važna za cjelovito shvaćanje društvenog razvoja u hrvatskom srednjovjekovlju, vrlo je opsežan, pa se ovdje mogu spomenuti samo neka od njih: problem kontinuiteta kasna antika — rani srednji vijek,¹⁷ glagoljica i njezina društvena podloga,¹⁸ novo vrednovanje diplomatske građe ranog srednjeg vijeka i utjecaj na tumačenje pojedinih pojava, naprimjer odnosa Trpimirovića i dalmatinskih gradova,¹⁹ zatim novi pogledi na privilegije Arpadovića dalmatinskim gradovima²⁰ i drugačije shvaćanje dinastičke uloge Anžuvina²¹ itd.

Ako bismo tome dodali i živo, stvaralački plodno, zanimanje hrvatske historiografije za razvoj heretičkih pokreta, napose Crkve bosanske u metodički uzornim radovima Jaroslava Šidaka,²² po čemu je hrvatska medijevi-

¹⁶ M. Kostrenčić, Vinodolski zakon, HZ II, 1949, 131—152; Barada, Hrvatski vlasteoski feudalizam M. Kostrenčić, O radnji Prof. Dr. Mihe Barade Hrvatski vlasteoski feudalizam, Zagreb 1953; isti, Nacrt historije hrvatske države i hrvatskog prava I, Zagreb 1956, 184—202; N. Klaić, Pitanje društvenog uređenja kvarnerskih općina u novijoj literaturi, ZČ XII—XIII, 1958—59, 242—254; ista, Što su kmetovi Vinodolskog zakona?, RFFOP 4, 1962, 25—50; ista, Društvena struktura kvarnerske općine u razvijenom srednjem vijeku, KZ 2, 1971, 111—144; ista, Kako i kada su krčki knezovi stekli Modruš i Vinodol, VHARP XVI, 1971, 131—168; ista, Vinodolsko društvo na početku XVII stoljeća, isto, XVII, 1972, 189—253.

¹⁷ M. Suić, Ostaci limitacije naših primorskih gradova u ranom srednjem vijeku, SP, s. III, 5, 1956, 7—19; usp.: isti, Antički grad na istočnom Jadranu, Zagreb 1976.

¹⁸ N. Klaić, Historijska podloga hrvatskoga glagoljaštva, Slovo 15—16, 1965, 225—281.

¹⁹ N. Klaić, Diplomatička analiza isprava iz doba hrvatskih narodnih vladara I—II, HZ XVIII, 1965, 141—188; XIX—XX, 1966—67, 225—263; ista, Problem vrhovne vlasti nad Dalmacijom do početka XV st., Zbornik »Zadar«, Zagreb 1964, 141—167.

²⁰ N. Klaić, O autentičnosti privilegija trogirskog tipa, Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru I, 1958, 77—88; ista, Još jednom o tzv. privilegijama trogirskog tipa, IČ XX, 1973, 15—87.

²¹ N. Klaić, L'importanza della dominazione angioina per le terre croate, Archivio storico Pugliese XIV, Fasc. III—IV, Bari 1961, 3—10.

²² D. Kniewald, Vjerodostojnost latinskih izvora o bosanskim krstjanima, Rad 270, 1949, 115—276; Brandt, Wyclifova hereza; isti, Susret viklifizma s bogomilstvom u Srijemu, SP, s. III, 5, 1956, 33—64; D. Mandić, Bogomilska crkva bosanskih krstjana, Chicago 1962; F. Sanjek, Bosansko-humski krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku, Zagreb 1975; J. Šidak, Studije o »Crkvi bosanskoj« i bogomilstvu, Zagreb 1975, s iscrpnom bibliografijom.

stika tada prvenstveno bila na razvojnoj razini evropske historiografije, mogli bismo zaključiti: koliko god se hrvatska historiografija danas mora oslanjati na cjelokupnu baštinu povijesnoga pisanja, od Luciusa dalje, a napose na rezultate moderne historiografije od sredine XIX. st., toliko je neprijeporno da su stvaralački plodovi tih dvaju naraštaja, posebno prvog poratnog, čvrsta osnovica njezina budućeg djelovanja.

Srednja generacija, pak, nadovezuje se na djelatnost prvih dvaju naraštaja. S njima je ona bila vezana ili neposrednim studijem na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Zadru ili pak okupljanjem oko *Historijskog zbornika* i njegova urednika Jaroslava Šidaka. Metodološki se usmjerava prema istraživanju privrede i društva, čime donekle nastavlja djelatnost prve poratne generacije, ali taj srednji naraštaj istodobno postavlja na dnevni red i pitanje modernizacije medijevističkog rada, njegova usmjeravanja prema složenijim istraživačkim postupcima i metodološkim načelima društvene povijesti. Nakon 1965. on proširuje istraživanja o ekonomskoj povijesti na hrvatskom teritoriju u srednjem vijeku, od dalmatinskih gradova do međurječja, ali se usmjerava i prema pojedinim aspektima društvenog razvoja, počinje proučavati društvene procese u kasnosrednjovjekovnoj Istri, od društvene krize do migracijskih pokreta,²³ zacrtava temeljne smjerove društvenih promjena na cjelovitom području hrvatskih zemalja u srednjem vijeku.²⁴ Pojavljuju se nove interdisciplinarnе mogućnosti, a skupina povjesničara umjetnosti otvara sasvim novi vidokrug prostornodruštvene povijesti.²⁵ Jezikoslovna istraživanja obogaćuju našu spoznaju o različitim problemima i čitavim epohama u hrvatskom srednjovjekovlju.²⁶ Novi rezultati u proučavanju hrvatske pismenosti i književnosti, na narod-

²³ M. Bertoša, *Istarsko vrijeme prošlo*, Pula 1978; isti, *Etos i etnos zavičaja*, Pula—Rijeka 1985; isti, *Mletačka Istra u XVI i XVII stoljeću I—II*, Pula 1986.

²⁴ T. Raukar, *Društveni razvoj u Hrvatskoj u XV stoljeću*, HZ XXXVIII, 1985, 75—94.

²⁵ I. Fisković, *Uloga ranokršćanskih središta u prostornom uređenju otoka Brača i Solte*, disertacija, Zagreb 1975; A. Badurina, *Franjevački samostani i prostorna organizacija istočnojadranske obale*, Zbornik «Kačić» IX, 1977, 175—180; Ž. Rapanić, *La costa orientale dell'Adriatico nell'alto medioevo*, *Settimane di studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo XXX*, Spoleto 1983, 831—884; isti, *Istočna obala Jadrana u ranom srednjem vijeku*, SP, s. III, 15, 1985, 7—30; I. Babić, *Prostor između Trogira i Splita*, Trogir 1984; M. Planić-Lončarić, *Organizacija prostora — Urbanizam, Zlatno doba Dubrovnika*, XV. i XVI. stoljeće, Zagreb 1987, 33—64.

²⁶ V. Jakić-Cestarić, *Etnički odnosi u srednjovjekovnom Zadru prema analizi osobnih imena*, RIZd 19, 1972, 99—166; ista, *Ženska osobna imena i hrvatski udio u etnosimbiotskim procesima u Zadru do kraja XII stoljeća*, isto, 21, 1974, 291—337; ista, *Zadarska ženska osobna imena u XIII stoljeću — odraz i rezultanta prethodnih simbiotskih procesa u gradu i porijekla novijih doseljenika*, isto, 24, 1977, 143—225; P. Šimunović, *Prvotna simbioza Romana i Hrvata u svjetlu toponimije*, *Rasprave Zavoda za jezik IFF* 10—11, 1985, 147—200.

nom i latinskom jeziku, dodaju se bogatoj povijesnknjiževnoj baštini i otvaraju nova obzorja društvenog razvoja²⁷ itd.

Mogli bismo, dakle, uz stanovit oprez zaključiti da je srednji naraštaj potaknuo drugi metodološki pomak u hrvatskoj medijevalnoj historiografiji, koji se razvijao u 70-im i konačno oblikovao u 80-im godinama.

Srednji naraštaj hrvatske medijevalne historiografije još nije zaključio svoj istraživački put, niti je u nekim cjelovitijim, kompleksnijim tekstovima uspio oživotvoriti svoja teorijska gledišta o problemima društvenog razvoja u hrvatskom srednjovjekovlju. To je razlog zbog čega je i predodžba o tom naraštaju u ovom trenutku mnogo oskudnija od one o prva dva poratna. U mnogo većoj mjeri, dakako, to vrijedi i za najmlađi naraštaj koji se tek pojavljuje, ali koji je ipak već nagovijestio neke osobitosti svojega shvaćanja povijesnoga.²⁸ O tom naraštaju još se ne bi moglo nešto određenije ka-

²⁷ V. Gortan — V. Vratović, Temeljne značajke hrvatskog latinizma, Hrvatski latinisti 1, Zagreb 1969, 7—41; E. Hercigonja, Povijest hrvatske književnosti 2, Srednjovjekovna književnost, Zagreb 1975; M. Franičević — F. Švelec — R. Bogišić, Povijest hrvatske književnosti 3, od renesanse do prosvjetiteljstva, Zagreb 1974; N. Kolumbić, Hrvatska književnost od humanizma do manirizma, Zagreb 1980; M. Franičević, Povijest hrvatske renesansne književnosti, Zagreb 1983.

²⁸ A. Gulin, Prilog poznavanju hrvatske sfragistike, ZHIZ 8, 1977, 431—446; F. Smiljanić, Oporuka zadarske plemkinje Uršule de Fumatis iz 1452, RFFZd 18, 1978—79, 221—226; M. Svab, Prilog kritici regesta ugarskog kralja Ladislava montekasinskog opatu Oderiziju, HZ XXXI—XXXII, 1978—79, 313—319; A. Gulin, Srednjovjekovni pečati Zagrebačkog kaptola, Starine 58, 1980, 25—58; M. Granić, Privilegij cara Sigismunda rapskoj obitelji Dominis iz godine 1437, RFFZd 20, 1980—81, 53—62; N. Jakšić, Iz srednjovjekovne toponimije Knina, isto, 43—52; M. Svab, Prilog kritici odlomka »Kronologije«, djela pripisanog arhidakonu goričkom Ivanu, HZ XXXV, 1982, 119—160; N. Jakšić, Solidus romanatus na istočnoj jadranskoj obali, SP, s. III, 12, 1982, 173—184; I. Goldstein, O latinskim i hrvatskim naslovima hrvatskih vladara do početka 12. stoljeća, HZ XXXVI, 1983, 141—163; isti, Kako, kada i zašto je nastala legenda o nasilnoj smrti kralja Zvonimira? Prinos proučavanju mehanizma nastajanja legendi u hrvatskom srednjovjekovnom društvu, RIHP 17, 1984, 35—52; N. Jakšić, Topografija pravca via Magna cesta tendens per Lucam, SP, s. III, 14, 1984, 325—346; B. Kuntić-Makvić, Tradicija o našim krajevima u antičkom razdoblju kod dalmatinskih pisaca XVI i XVII stoljeća, Živa antika 34/1—2, Skopje 1984, 155—164; ista, Kako je Ivan Lučić prikazao dolazak Slavena u djelu De Regno Dalmatiae et Croatiae, HZ XXXVIII, 1985, 131—166; I. Goldstein, O Tomislavu i njegovu dobu, RIHP 18, 1985, 23—54; N. Budak, Struktura i uloga obitelji serva i famula u komunalnim društvima na istočnom Jadranu, SP, s. III, 14, 1984, 347—360; isti, Trgovina radnom snagom na istočnom Jadranu — razvoj i značaj, HZ XXXVII, 1984, 105—138; isti, Servi ranog srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Dalmaciji, SP, s. III, 15, 1985, 255—268; isti, Oslobođanje serva i ancila i napuštanje upotrebe njihove radne snage na istočnom Jadranu, HZ XXXVIII, 1985, 115—130; F. Smiljanić, Nastanak i razvoj srednjovjekovnog Knina, RFFZd 24, 1984—85, 119—132; N. Budak, Prilog valorizaciji humsko-duklijanskog kulturnog područja u prvim fazama njegova razvitka (do 12. st.), SP, s. III, 16, 1987, 125—139.

zati, ali je, smatram, sasvim sigurno da će upravo on nužno dalje zakoraknuti prema suvremenoj metodologiji povijesnoga istraživanja.

d) Fundamentalna istraživanja i dometi sinteze

Jedno od najuočljivijih obilježja hrvatske medijevistike u protekla četiri desetljeća jest općenita razvijenost fundamentalnih, analitičkih istraživanja i, nasuprot tome, skroman broj cjelovitih pregleda o hrvatskoj povijesti srednjega vijeka ili tzv. sinteza. Podrobnije, pak, razmatranje činjenice o kvantitativnoj razvijenosti fundamentalnih istraživanja, koju potvrđuje svaki bibliografski popis medijevističkih radova, upućuje i na neke njihove nedostatke.

Prvo. Fundamentalna istraživanja o pojedinim područjima povijesnoga razvoja, koliko god pojedinačno bila razvijena i vrsnoćom istaknuta, u hrvatskoj su medijevistici rijetko bila okrunjena cjelovitim monografijama ili sintezama o tim užitim istraživačkim područjima. Historiografija je u poratnom razdoblju ustrajno istraživala ekonomske, društvene i ideološke pojave u hrvatskom srednjovjekovlju, ali je unatoč tome primjetno da nije doprla do zasebnih monografija, naprimjer, o zemljišnoj privredi, trgovini ili obrtima, o društvenim klasama, demografskom razvoju i migracijama, o promjenama u društvenoj svijesti i političkim idejama itd. koje bi problematski sažimale značajke tih pojava na čitavom području hrvatskih zemalja u srednjem vijeku. Štoviše, takve su monografije bile iznimno rijetke i za njihove regionalne povijesti i uže cjeline.²⁹

Drugo. U rasponu od četiri desetljeća uočljiva je smjena između razdoblja u kojima su se jače razvijala i gotovo iščezavala pojedina istraživačka područja. Proučavanje ekonomske povijesti hrvatskih zemalja u srednjem vijeku, naprimjer, naglo se razvijalo u prva dva desetljeća i zatim ponovno između 1970. i 1980. da bi se od početka 80-ih godina to važno istraživačko područje gotovo sasvim ugasilo.³⁰ Sličnu dinamiku pokazuje i istraživanje društvenih odnosa na području srednjovjekovne Hrvatske. Istraživanja o hrvatskom plemstvu, veoma razvijena u prva dva desetljeća, uglavnom se gase, uz rijetke kasnije pokušaje njihova obnavljanja, a i to s težištem na

²⁹ Na gospodarsku se povijest odnose, pored ranije spomenutih monografija D. Rollera iz 1951. i 1955. i; T. Raukar, Zadar u XV stoljeću, *Ekonomski razvoj i društveni odnosi*, Zagreb 1977; J. Lučić, *Obrti i usluge u Dubrovniku do početka XIV stoljeća*, Zagreb 1979; J. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Zagreb 1980; o drugim razvojnim područjima u hrvatskoj povijesti srednjega vijeka monografija gotovo i nema, izuzevši veoma omiljenu historiografsku vrstu gradskih povijesti (Dubrovnik, Hvar, Split, Šibenik, Zadar, Pag, Rijeka, Zagreb, Vukovar itd.; usp. bibliografske popise u bilj. 1).

³⁰ Ne samo da je posljednja monografija iz hrvatske gospodarske povijesti objelodanjena još 1980. (Adamček, *Agrarni odnosi*), nego su otada veoma rijetki i manji znanstveni prilozi iz tog područja, pa ta pojava upravo daje pečat hrvatskoj medijevalnoj historiografiji u 80-im godinama (usp. i bilj. 28).

problemu Qualitera.³¹ Rad na nekim posebnim pitanjima, kao što su kvarnerske općine ili vinodolsko društvo, nastavljen sve do 80-ih godina, mogli bismo smatrati sasvim iznimnim,³² dok su neka druga, kao ustanak hvarskih pučana 1510—1514, doživljavala samo prigodni proplamsaj u žestokim sukobljavanjima, u kojima su se zastupala bitno različita gledišta o ustanku.³³ Pri svemu tome je najvažnije, a valja kazati i zabrinjavajuće, što nakon 1980. zanimanje za proučavanje društvenih odnosa u užem smislu u cjelini primjetno slabi, gotovo kao i za istraživanje ekonomske povijesti.³⁴ S druge strane primjetno je i to da je nekako u istom razdoblju veoma pojačano zanimanje za problem doseljenja Hrvata, a u najnovije vrijeme, štoviše, i za diskusije o etnogenezi Hrvata.³⁵ Obnova zanimanja za istraživanje o početnoj etapi ranog srednjeg vijeka znači korisno širenje medijeviističkog rada, ali se, unatoč tome, neke usporedbe nameću same od sebe, prije svega u svjetlosti činjenice da je hrvatska historiografija napisala premalo sinteza o vlastitom srednjovjekovlju. Odumiranje nekih važnih istraživačkih područja i nepostojanje većeg broja monografija o njima krupan je, ničim drugim nadoknadiv, nedostatak, upravo kočnica u prirodnom cilju svake historiografije, u gibanju prema sintezi. A plodom čitava poratnog razdoblja bila su samo tri pregleda hrvatske srednjovjekovne povijesti, i to: *Historija naroda Jugoslavije I* iz 1953, rad skupine autora; tekst Jaroslava Šidaka u Enciklopediji Jugoslavije, pod natuknicom *Hrvati*, iz godine 1960, i napokon, dvije knjige Nade Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku* (1971) i *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (1976).

³¹ S. Antoljak, *Pacta ili concordia od 1102. godine*, Zagreb 1980.

³² L. Margetić, *Neka pitanja razvitka srednjovjekovnih liburnijskih općina*, *Domesti* 6, 1974, 5—24; isti, *Creske općine u svjetlu isprave od 5. listopada 1283. i pitanje kontinuiteta dalmatinskih gradskih općina*, *RIHP* 7, 1975, 5—80; isti, *Iz vinodolske prošlosti*, *Rijeka* 1980, s iscrpnom bibliografijom do 1980. (263—273); L. Margetić — P. Strčić, *Senjski statut iz 1388*, *Senjski zbornik* 12, 1985—1987; isti, *Krčki (vrbski) statut*, *KZ* 10, 1988; L. Margetić, *700. obljetnica Vinodolskog zakona i 600. obljetnica krčkog i senjskog statuta*, Zagreb 1988; isti, *Noviji pogledi na stariju povijest Vinodola, Krka i Senja*, *ZPFR* 9, 1988, 1—19; N. Klaić, *Vinodol, od antičkih vremena do knezova krčkih i Vinodolskog zakona*, *Pazin—Rijeka* 1988; *Povijest Rijeke*, *Rijeka* 1988.

³³ Usp. radove u: »Matij Ivanić i njegovo doba«, *RIHP* 10, 1977, s iscrpnom bibliografijom do g. 1976: N. Petrić, *Radovi o pučkom ustanku Matija Ivanića* (541—550); N. Klaić, *Matija Ivanić — vojvoda Janko i stoljetna borba hvarskih pučana i plemića za politička prava*, *AVJ XIX—XX*, 1976—77, 302—342; *XXVI*, 1983, 99—131; *XXVII*, 1984, 163—203; I. Kasandrić, *Hvarski pučki ustanak*, *Split* 1978; A. Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana (1510—1514)*, *Split* 1988.

³⁴ Iznimke su, pored spomenutih dviju skupina radova, o kvarnerskim općinama i o ustanku Matija Ivanića (bilj. 32 i 33), i radovi N. Budaka o srednjovjekovnim servima (bilj. 28).

³⁵ L. Margetić, *Konstantin Porfirogenet i vrijeme dolaska Hrvata*, *ZHIZ* 8, 1977, 5—88; N. Klaić, *O problemima stare domovine, dolaska i pokrštenja Hrvata*, *ZC* 38, 1984/4, 253—270; ista, *Najnoviji radovi o 29, 30. i 31. poglavlju u djelu De administrando imperio cara Konstantina Porfirogeneta*, *SP*, s. III, 15, 1985, 31—60; L. Margetić, *Još o dolasku Hrvata*, *HZ XXXVIII*, 1985, 227—240; V. Koščak, *Dolazak Hrvata*, isto, *XL*, 1987, 339—383.

Razumije se, u ovoj prilici ne bi bilo primjereno iscrpnije razlaganje o tim sintezama ili, pak, o konceptijskim i metodološkim dilemama oko hrvatske srednjovjekovne povijesti, o čemu je, uostalom, već dovoljno rečeno na drugom mjestu.³⁶ Smatram, ipak, nužnim predložiti nekoliko općenitih kriterija za njihovo vrednovanje.

Ako su sinteze, njihov broj i metodološke smjernice, pravo i najpouzdanije zrcalo razvojne razine o svakoj, pa i hrvatskoj, medijevistici, onda prije svega moramo zaključiti da njihovim dometima ne bismo smjeli biti sasvim zadovoljni. U njima se prožimaju nove spoznaje s elementima tradicionalne baštine, što uvjetuje i dostignuća i ograničenja u njihovim tekstovima. Uza sve to, one pouzdano svjedoče o razvojnom napredovanju poratne historiografije, pa su po tome uporište svakog budućeg rada. Iskazujući, dakle, danas težnju prema metodologiji društvene povijesti, ne polazimo od ničega. Unatoč kritičkim primjedbama, postojeći pregledi, napose dvije knjige Nade Klaić, čvrsta su osnovica takva nastojanja. A u tom sklopu sasvim zasebno mjesto pripada sažetom tekstu Jaroslava Šidaka u Enciklopediji Jugoslavije, zbog nekoliko razloga.

Prije svega, taj sažeti pregled hrvatske povijesti srednjega vijeka očituje jasnu usmjerenost prema cjelovitom tumačenju društvenog razvoja. Taj je tekst napisan samo sedam godina nakon, konceptijski različite, Historije naroda Jugoslavije, što pokazuje da težnjom prema društvenoj cjelovitosti za gotovo tri desetljeća prethodi mnogo kasnijim metodološkim sporovima i anticipira neka konceptijska rješenja.³⁷ Po tome taj pregled ima i pionirsko obilježje, ali je unatoč tome sasvim zanemaren i potpuno ispušten iz vidokruga hrvatske historiografije, premda je konceptijski još i danas aktualan.

³⁶ T. Raukar, »Kontinuiteta u konceptu« ili napredak u koncepciji? ZČ 41, 1987/4, 717—725; isti, Hrvatsko srednjovjekovlje između tradicionalne i društvene povijesti, HZ XL, 1987, 309—337.

³⁷ Taj kratki pregled hrvatske povijesti do XVI. st., sažet na desetak strana enciklopedijskog formata (EJ 4, 1960, 40—50), J. Šidak je podijelio u sedam kraćih poglavlja: Etnogeneza hrvatskog naroda; Društveni razvoj u prvim stoljećima poslije doseljenja; Hrvatska u doba narodnih vladara; Društvene i političke promjene u XII. i XIII. stoljeću; Hrvatske zemlje do provale Turaka; Hrvatske zemlje u doba turskih naleta; Društvene promjene u XVI stoljeću. U takvoj periodizaciji zadržane su, dakako, temeljne etape dinastičke i političke povijesti, ali je tekst, unatoč tome, konceptijski bio izrazito usmjeren prema ocrtavanju društvenih promjena, dakle, prema utvrđivanju temeljnih društvenih procesa u hrvatskoj povijesti. Nastojeći odrediti glavne probleme hrvatskog srednjovjekovlja, J. Šidak je primijenio dva temeljna metodološka načela, o prostornom jedinstvu istraživanja i o usporednosti razvojnih struktura, bez kojih se uopće ne bi mogao proučavati društveni razvoj. Autor je, dakle, s jedne strane, pratio društvene smjernice na čitavom području hrvatskih zemalja, u komparativnoj cjelovitosti njihovih povijesnih pokrajina, a, s druge je u tekstu ravnomjerno razmatrao sve razvojne strukture, s težištem na promjenama u hrvatskom društvu. J. Šidak je na taj način već 1960. u praksi primijenio načelo o istraživačkoj cjelovitosti hrvatske srednjovjekovne povijesti, što je bitan preduvjet u gibanju prema društvenoj povijesti, pa je taj kratki tekst u EJ i danas veoma važan za konceptijska i metodološka razmatranja u našoj historiografiji.

Zadovoljan sam što na tu činjenicu mogu upozoriti ovdje, na skupu koji je obilježen imenom Jaroslava Šidaka.

*

Na kraju ovoga osvrta na proteklo, dopustite mi nekoliko riječi zaključka o zadacima historiografije. Koliko god je teško govoriti o nekom budućem razvoju medijevističkog rada, čini mi se da bismo smjeli zaključiti: historiografija se istodobno mora oslanjati na baštinu dostignutoga i svim snagama otvarati prema novim obzorjima. Interdisciplinarno proučavanje društvenog razvoja, osvajanje novih istraživačkih područja, suvremeni metodološki postupci, oslonjeni na gibanja svjetske historiografije, i usmjerenje prema humanitetu povijesne spoznaje u ovom su trenutku uglavnom odrednice budućnosti, ali neka nam bude dopušteno da ih ovdje barem spomenemo.³⁸

³⁸ Zanimanje za metodološke postupke suvremene evropske/svjetske historiografije i širenje istraživačkih područja i u nas u posljednjih desetak godina postaje sve primjetnije. U procesu modernizacije naše historiografije važnu je ulogu imalo prvo izdanje knjige M. Gross, *Historijska znanost, Razvoj, oblik, smjerovi* (Zagreb 1976), sa zahtjevom proučavanja društvenih struktura i društvenih procesa, nasuprot jednostavnoj, »događajnoj« povijesti. Neki povjesničari, prije svih M. Bertoša (v. bilj. 23), sustavno prate suvremena metodološka gibanja i stvaralački ih prenose u vlastiti istraživački rad. U našim povijesnim časopisima sve češće se prikazuju i ocjenjuju djela »nove« historiografije, a radovi njezinih istaknutih predstavnika (J. Le Goff, G. Duby) sve više se u nas i prevode. U Splitu i Zagrebu se priprema tiskanje dvaju kapitalnih djela F. Braudela (*La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, 1949; *Civilisation matérielle, économie et capitalisme /XV-XVIIIe s./*, 1980), a u povodu Braudelove smrti (1985) M. Gross objavljuje prilog »Brodelijanski svijet« (HZ XXXIX, 1986, 253—261) i godinu dana kasnije prilog »Identitet Francuske« (isto, XL, 1987, 385—395), u povodu Braudelova nedovršena djela pod istim naslovom koje je posmrtno objavljeno 1986. Usporedo s osluškivanjem novih gibanja, hrvatska historiografija i u praksi proširuje područje svojih istraživanja i na one aspekte povijesnog razvoja koji su uglavnom bili izvan vidokruga tradicionalne historiografije, naprimjer, na povijest prirodnih znanosti. Rezultat takva pomaka jest, primjerice, Zbornik radova Četvrtog simpozija iz povijesti znanosti o prirodnim znanostima i njihovoj primjeni kod Hrvata u srednjem vijeku (Zagreb 1983), što je održan u Zagrebu u studenome 1981. Evo nekoliko naslova iz tog zbornika: M. Marković, *Geografsko poznavanje Hrvatske u djelima srednjovjekovnih pisaca* (25—36); L. Randić, *Astronomske pojave u zapisima iz srednjega vijeka u Hrvatskoj* (47—51); M. Kurelac, *Ivan Vitez od Sredne i njegov znanstveni krug sredinom 15. stoljeća* (55—62); F. Šanjek, *Doprinos Hermana Dalmatinca zbližavanju arapske i evropske znanosti na Zapadu u XII. stoljeću* (69—83); Z. Dadić, *Gledišta Hermana Dalmatinca o ustrojstvu svijeta* (85—88); V. Dorn, *Naočari i podaci o njima u nas do konca 15. stoljeća* (139—144); V. Dugački, *Srednjovjekovni kodeks »Miracula Ioannis de Capistrano« (Ilok 1460) kao izvor upoznavanja regionalne patologije Slavonije i Srijema* (145—149); M. Moguš, *Marulićev opis nekih prirodnih pojava u njegovim hrvatskim djelima* (177—181); V. Dugački, *Medicinski elementi u poeziji Ivana Česmičkog* (183—192); vidi i Z. Dadić, *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata 1*, Zagreb 1982.

Da bi se takvo gibanje moglo ostvariti, nuždan je kontinuitet između baštine i budućih zamisli, a ne razorna provalija. Nužno je prevladati stanovito zamiranje fundamentalnih istraživanja u hrvatskoj medijevalnoj historiografiji, pored njezina usmjeravanja prema novim postupcima. Bez ekonomske povijesti, naprimjer, ili bez istraživanja o društvenim klasama i, dakako, bez njihove metodološke i tehnološke modernizacije, ne može biti ni društvene povijesti, unatoč svim našim načelnim odlukama.

Bez takve stvaralačke ravnoteže, naravno, ne može biti ni sinteze o društvenom razvoju hrvatskih zemalja u srednjem vijeku koja mora biti konačnim ciljem naše historiografije. Takva je sinteza još na početku 70-ih godina zacrtana u Institutu za hrvatsku povijest u Zagrebu, o takvoj sintezi danas razmišljamo u projektu Historije naroda i narodnosti Jugoslavije. Valja se nadati da ćemo u dogledno vrijeme te zamisli i ostvariti.

Kratice:

AHID	Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku
AVj	Arhivski vjesnik
ČHP	Časopis za hrvatsku povijest
EHP	Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture
GGPH	Građa za gospodarsku povijest Hrvatske
HNJ	Historija naroda Jugoslavije
HZ	Historijski zbornik
IC	Istorijski časopis
JIC	Jugoslovenski istorijski časopis
JZ	Jadranski zbornik
KZ	Krčki zbornik
PZ	Pomorski zbornik
Rad	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti
RFFOP	Radovi Filozofijskog fakulteta, Odsjek za povijest, Zagreb
RFFzd	Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru
RIHP	Radovi Instituta za hrvatsku povijest u Zagrebu
RIZd	Radovi Instituta (Centra) Jugoslavenske akademije Zadar
SP	Starohrvatska prosvjeta
VHARP	Vjesnik Historijskog arhiva Rijeka i Pazin
ZČ	Zgodovinski časopis
ZHIZ	Zbornik Historijskog instituta (Zavoda) JAZU u Zagrebu
ZPRF	Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta »Vladimir Bakarić« u Rijeci

Zusammenfassung

VIER JAHRZEHNTE DER GESCHICHTSSCHREIBUNG ÜBER DAS KROATISCHE MITTELALTER (1945–1985)

Tomislav Raukar

Der vorliegende Beitrag stellt einen Versuch dar, die Entwicklungsstadien und wissenschaftlichen Ergebnisse der Geschichtsschreibung über das kroatische Mittelalter in den vier Nachkriegsjahrzehnten (1945–1985) darzustellen, und zwar in drei Kapiteln.

Im ersten Kapitel (Organisationsgrundlagen der Geschichtsschreibung) werden die Zentren aufgezählt, in denen im Laufe dieser vier Jahrzehnte die historiographische Arbeit organisiert wurde, es wird auf ihre Rolle und Bedeutung hingewiesen, sowie auf die Zeitschriften und Publikationen, in denen die wissenschaftlichen Ergebnisse veröffentlicht wurden. Die Summe dieser Tätigkeit zeigt, daß die kroatische Geschichtsschreibung über das Mittelalter nie über eine so entwickelte und reichhaltige Organisationsgrundlage verfügte wie in diesen vier Nachkriegsjahrzehnten.

Im zweiten Kapitel (Generationen und Forschungsrichtungen) wird betont, daß in der kroatischen Nachkriegsmidiävistik vier Generationen gewirkt haben. Die erste, älteste, die ihre wissenschaftliche Ausformung bereits in der Zwischenkriegszeit erfahren hatte, und die zweite, die nach der Befreiung Jugoslawiens auftritt, etwa zwischen 1945 und 1965, bilden die Stützen der kroatischen Historiographie. Diese zwei Generationen bringen neue methodologische Verfahren der marxistischen Historiographie ein und richten ihre Interessen auf die Erforschung der wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Entwicklung. Dieser methodologische Umschwung ermöglichte die Schaffung neuer Forschungsgebiete und den Abstand von traditionellen Verfahren, in denen das Interesse für die Probleme der politischen Geschichte überwog. Die dritte, mittlere Generation trat in der Geschichtsschreibung etwa um das Jahr 1965 auf und wird bis zur Mitte der 70-er Jahre wissenschaftlich ausgebildet. Sie setzt die Arbeit der zwei vorangegangenen Generationen fort, wendet sich aber allmählich neuen Forschungsverfahren und der Methodologie der Gesellschaftsgeschichte zu. Bereits um das Jahr 1980 meldet sich in der Historiographie auch die jüngste, die vierte Generation zu Worte, deren vollständige wissenschaftliche Reifung jedoch erst bevorsteht.

Im letzten Kapitel (Fundamentale Forschungen und die Reichweite der Synthesen) wird das Problem der sog. Synthesen erörtert und ihre wissenschaftlichen Resultate bewertet, und zwar durch ihr Verhältnis zu den fundamentalen, analytischen Forschungsarbeiten. Es wird festgestellt, daß in der Nachkriegsgeschichtsschreibung die Forschung zu Einzelproblemen sehr entwickelt ist, daß sie aber weder zu einer größeren Zahl von Monographien noch zu solchen Überblicken über die kroatische Geschichte des Mittelalters geführt haben, die den zeitgenössischen methodologischen Standpunkten angepaßt wären. Die bestehenden Synthesen bilden eine wichtige Grundlage für eine zukünftige historiographische Arbeit an einer zeitgemäßen Synthese.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAC: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šaljite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 30.000 d

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1989.